

Colloquium 2(42)/2021
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/19coll2021>

ZADANIA, KIERUNKI ROZWOJU I POTENCJAŁ BOJOWY RADZIECKIEJ MARYNARKI WOJENNEJ W LATACH ZIMNEJ WOJNY

**Tasks, development and combat potential
of Soviet Navy during the Cold War**

Tomasz Szubrycht
Akademia Marynarki Wojennej in. Bohaterów Westerplatte w Gdyni
e-mail: t.szubrycht@amw.gdynia.pl
ORCID 0000-0002-8355-5671

Streszczenie

W artykule przedstawiono poglądy wyższych dowódców radzieckich (adm. Gorszkowa, Kasatonowa i marszałka Sokolowskiego) na kierunki rozwoju, zadania oraz potencjał radzieckiej marynarki wojennej w latach zimnej wojny. Przeprowadzone analizy potwierdzają, że w okresie zimnej wojny w ZSRR o kierunkach rozwoju sił zbrojnych, w tym marynarki wojennej, decydowały przede wszystkim poglądy przywódców politycznych, a nie dowódców wojskowych. W artykule przedstawiono ponadto analizę porównawczą wielkości okrętowej salwy raketowej i torpedowej państw Układu Warszawskiego i państw NATO, ze szczególnym uwzględnieniem potencjału ZSRR i USA. Ważnym aspektem publikacji jest analiza zmian potencjału ilościowego najważniejszych klas okrętów nawodnych i podwodnych ZSRR w latach 1960–1990.

Dane do wykonania analiz potencjałowych pochodzą z roczników *Jane's Fighting Ships* z lat 1960–1990, które pozwoliły zweryfikować poglądy przedstawiane przez admirałów Gorszkowa i Kasatonowa.

Słowa kluczowe: radziecka marynarka wojenna, potencjał bojowy, zimna wojna, rozwój marynarki wojennej, Układ Warszawski versus NATO.

Abstract

The article presents the views of senior Soviet officers (adm. Gorshkov, Kasatonov, and marshal Sokolowski) on the development, tasks and combat potential of the Soviet Navy during the Cold War. The analysis confirms, that during the Cold War in the USSR, the directions of development of the navy were determined primarily by the views of political leaders, not military commanders. The article presents an analysis of numbers of the ship's missile and torpedo salvo from the Warsaw Pact and NATO countries, with particular emphasis on the potential of the USSR and the USA. An important aspect of the publication is the analysis of the changes in the quantitative combat potential of the Soviet surface and submarines in the years 1960–1990.

Data for the performance of potential analyses come from the *Jane's Fighting Ships* yearbooks from 1960–1990, which allowed to verify the views presented by admirals Gorshkov and Kasatonov.

Keywords: Soviet Navy, cold war, Warsaw Pact versus NATO, navy development, combat potential.

Wprowadzenie

Rozwój potęgi morskiej Rosji jest ściśle związany z rozszerzaniem dostępu do mórz i oceanów. Historia pokazała, że rosyjska marynarka wojenna na przestrzeni wieków aktywnie uczestniczyła w realizacji rosyjskich celów politycznych i militarnych. Jej rola jednak była zwykle drugoplanowa. Przez wiele dekad głównym zadaniem rosyjskiej marynarki wojennej było wsparcie działań wojsk lądowych. Ponadto miała ona zapewnić bezpieczeństwo od strony morza stolicy imperium – St. Petersburga – oraz realizować zadanie zwalczania okrętów i statków potencjalnego przeciwnika. Historię marynarki wojennej Rosji cechowały zarówno spektakularne sukcesy, jak i porażki. Po okresach burzliwego wzrostu potęgi morskiej następowały długie okresy zastoju lub upadku. Do najbardziej znaczących sukcesów rosyjskiej marynarki wojennej zaliczyć należy m.in. bitwy: pod Czesną (1770), dardaneelską (1807), pod Navarino (1827) oraz pod Synopą (1853). Obok sukcesów rosyjska marynarka ponosiła i porażki. W roku 1790 Rosjanie zostali zwyciężeni w bitwie pod Svenskund, w której utracili jedną trzecią swej floty. Najbardziej dotkliwą i upokarzającą klęskę rosyjska marynarka wojenna poniosła w bitwie pod Cuszimą w Cieśninie Koreańskiej (28 maja 1905 roku), gdzie dwie rosyjskie eskadry utworzone z okrętów Floty Bałtyckiej zostały całkowicie rozbite, a większość okrętów zatonięła lub została zdobytych przez Japończyków.

Według adm. S. Gorszkowa „(...) Flota Rosji w wyniku wielu przyczyn rozwijała się bardzo nierównomiernie. Po okresach burzliwego wzrostu potęgi morskiej następowały długie okresy upadku i słabości. Każdorazowo osłabienie siły morskiej Rosji rodziło nowe trudności na drodze jej historycznego rozwoju oraz doprowadzało do ciężkich następstw, których – mimo znacznych wysiłków – zwykle nie udawało się naprawić (...) Historia wojen prowadzonych przez Rosję dowodzi, że ilekroć władze carskie nie zwracały należytej uwagi na rozwój i utrzymanie sił morskich na poziomie wymogów sytuacji, Rosja albo ponosiła klęskę, albo jej polityka w czasie pokoju nie osiągała zamierzonych celów (Gorszkow, 1979, s. 155).

Analizując rolę i znaczenie rosyjskiej marynarki wojennej, nie wolno pominąć roli, jaką rosyjscy marynarze odegrali w czasie rewolucji 1905 roku oraz w czasie rewolucji październikowej. W pamięci rosyjskiego społeczeństwa rewolucja październikowa kojarzona jest z marynarzami i krążownikiem *Aurora*. W radzieckiej propagandzie wystrzał z tego okrętu stał się sygnałem do szturm na Pałac Zimowy, a marynarze uważani byli za awangardę bolszewików w czasach rewolucji październikowej i wojny domowej.

Nie wolno zapomnieć również o wkładzie przedstawicieli marynarki wojennej (przede wszystkim Floty Bałtyckiej) w rozwój nauki i odkrycia geograficzne. Rosyjscy admirałowie i oficerowie dokonali 432 odkryć geograficznych, a na mapach można odnaleźć 98 miejsc noszących nazwy upamiętniające rosyjskich marynarzy¹.

Marynarka wojenna ZSRR do roku 1945

Po zakończeniu I wojny światowej stan posiadania Rosji nad Bałtykiem uległ znaczącemu zmniejszeniu. Utraciła ona wiele portów, baz morskich oraz infrastruktury brzegowej. Co więcej, Flota Bałtycka została zamknięta w Zatoce Fińskiej, co znacząco ograniczyło swobodę działania Rosjan na Bałtyku oraz wymusiło opracowanie adekwatnych do zaistniałej sytuacji planów strategiczno-operacyjnych. Ze względu na trwającą wojnę domową bolszewicy opanowali wybrzeża Morza Czarnego dopiero we wrześniu 1921 roku, natomiast wybrzeża nad Oceanem Spokojnym w czerwcu 1923 roku, uzyskując dostęp do morza na poziomie zbliżonym do stanu, jaki posiadała carska Rosja. Należy zaznaczyć, iż w wyniku mordów, czystek oraz emigracji większości oficerów carskiej marynarki wojennej, poziom wyszkolenia oraz doświadczenie dowódców wszystkich szczebli w marynarce wojennej był niski.

W latach II wojny światowej marynarka wojenna odgrywała rolę drugoplanową i defensywną. Jej głównym zadaniem było współdziałanie z wojskami lądowymi, które obejmowało przeprowadzanie wspólnych operacji na kierunkach nadmorskich, oraz osłona nadmorskich skrzydeł wojsk lądowych od strony morza i zapewnienie transportu morskiego wojskom lądowym. Do samodzielnych działań i operacji marynarki wojennej należy zaliczyć stawianie zapór minowych oraz utrzymanie komunikacji morskich.

Marszałek W.D. Sokołowski w książce *Strategia wojenna* tak skomentował udział radzieckiej marynarki wojennej w latach II wojny światowej „(...) W Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej określono nową rolę i miejsce rodzajów sił marynarki wojennej. Lotnictwo morskie, z zabezpieczającego rodzaju sił, za jakie uchodziło przed wojną, stało się, dzięki swym możliwościom bojowym i osiągniętych wynikom działań, przodującym rodzajem marynarki wojennej. Kolejnym przodującym rodzajem sił marynarki wojennej stały się okręty podwodne, które wspólnie z lotnictwem były podstawowym środkiem prowadzenia walki zbrojnej na morskich teatrach działań wojennych. Duże okręty nawodne, które przed wojną były głównym rodzajem sił marynarki wojennej, utraciły swą czołową rolę w wykonywaniu zadań stawianych przed marynarką wojenną” (Sokołowski [red.] 1964, ss. 205–206). Dopiero w ostatnich miesiącach wojny działania marynarki wojennej stały się ofensywne. Aktywność poszczególnych flot i flotylli w działaniach wojennych w czasie II wojny światowej była różna.

---

¹ Ministry of Defense of the Russian Federation, Baltic Fleet, <http://eng.mil.ru/en/structure/forces/navy/associations/structure/forces/type/navy/baltic/history.htm>

Rozbudowa potencjału radzieckiej marynarki wojennej po II wojnie światowej

Zdobytcze terytorialne ZSRR po zakończeniu II wojny światowej znacznie poprawiły sytuację geograficzno-strategiczną rosyjskiej marynarki wojennej. Na Morzu Czarnym, zgodnie z postanowieniami traktatu paryskiego, ZSRR zajęła Besarabię i północną Bukowinę. Ponadto wojska radzieckie mogły stacjonować w Rumunii i Bułgarii. W wyniku zajęcia Wysp Kurylskich i południowej części Sachalinu pozycja ZSRR na Dalekim Wschodzie całkowicie się zmieniła. Związek Radziecki zyskał dwa wyjścia na Pacyfik, a jego polityczno-strategiczna granica przesunęła się w kierunku wschodnim, biegnąc od Kamczatki poprzez Wyspy Kurylskie, aż do Hokkaido. W efekcie Morze Ochockie stało się radzieckim morzem wewnętrznym.

ZSRR znacznie zwiększyła swój stan posiadania również nad Bałtykiem (był on większy niż w czasach Imperium Rosyjskiego), tym samym Flota Bałtycka znacznie poprawiła swą strategiczną pozycję. Pod jurysdykcją radziecką znalazły się porty i bazy morskie Litwy, Łotwy, Estonii, niezamarzające porty byłych Prus Wschodnich (Kaliningrad i Bałtyjsk). Rosjanie zajęli port Petsamo i południowo-wschodnią Karelię, uzyskując dzierżawę bazy wojskowej Porkkala na 50 lat (która została zakończona w 1956 roku). Potwierdzono również demilitaryzację Wysp Alandzkich. Ponadto okręty Floty Bałtyckiej bazowały w Polsce i NRD. Flota Bałtycka zyskała na Bałtyku znacznie większą swobodę operacyjną niż przed I i II wojną światową. Znacznemu zwiększeniu uległy możliwości zabezpieczenia działań radzieckich sił morskich na tym akwenie. Okręty i samoloty ZSRR mogły swobodnie operować prawie na całym Morzu Bałtyckim.

Poniżej przedstawione zostaną opinie radzieckich dowódców odnośnie do kolejnych etapów rozbudowy potencjału bojowego marynarki wojennej. Zostaną one skonfrontowane z danymi, które zawarte zostały w *Jane's Fighting Ship* z lat 1960–1990.

W okresie stalinowskim plany rozwoju i modernizacji marynarki wojennej były odzwierciedleniem poglądów i wizji Stalina. Radzieckie kierownictwo polityczne i wojskowe uległo w tym czasie fascynacji bronią jądrową i jej możliwościami. W ich opinii przyszła wojna miała być przede wszystkim wojną nuklearną i z założenia miała mieć charakter globalny. Przyjmuje się, że w latach zimnej wojny rozwój marynarki wojennej ZSRR możemy podzielić na trzy etapy:

- pierwszy (1945–1955): rozpoczęcie rozbudowy potencjału bojowego i modernizacja posiadanych okrętów;
- drugi (1956–1965): rozpoczęcie tworzenie floty oceanicznej ze szczególnym uwzględnieniem atomowych okrętów podwodnych z raketami balistycznymi;
- trzeci (1966–1985): systematyczna rozbudowa potencjału floty oceanicznej.

W książce *Potęga morska współczesnego państwa adm. Gorszkow* stwierdza, że „(...) powojenny rozwój radzieckiej marynarki wojennej można podzielić na dwa

okresy. W pierwszym, obejmującym powojenne dziesięciolecie, budowano okręty i samoloty uzbrojone w konwencjonalną artylerię, torpedy i bomby. Rozbudowa floty szła głównie w kierunku stworzenia eskadr okrętów nawodnych. Marynarkę wojenną w planach operacyjno-strategicznych traktowano jako czynnik defensywny. Po dawnemu była ona siłą przeznaczoną do działań przybrzeżnych, zdolną do prowadzenia operacji tylko w ramach osiągnięcia celów wielkich operacji wojsk lądowych. Poglądy na rolę i przeznaczenie marynarki wojennej w owych latach kształtowały się pod wpływem doświadczeń II wojny światowej i zwycięstwa nad silnym przeciwnikiem lądowym” (Gorszkow 1979, s. 290).

Wydaje się, że pominięcie przez adm. Gorszkowa trzeciego etapu rozwoju marynarki wojennej wynika z dwóch powodów. Po pierwsze książka *Potęga morska współczesnego państwa* została opublikowana w roku 1976, czyli w połowie trwania trzeciego etapu, jednak ważniejszym powodem wydaje się fakt, iż w latach obejmujących drugi i trzeci etap rozwoju radzieckiej marynarki wojennej na jej czele stał właśnie adm. Gorszkow i to on współdecydował o kierunkach i skali jej rozwoju.

W pierwszym etapie o kierunkach rozwoju wszystkich rodzajów sił zbrojnych decydował osobiście Stalin. Swoje decyzje opierał na własnych ocenach i kalkulacjach politycznych. Preferował takie kierunki rozwoju poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, które w jego przekonaniu miały zapewnić przewagę militarną ZSRR nad potencjalnym przeciwnikiem (państwami zachodnimi) oraz które potwierdzałyby, że ZSRR jest mocarstwem globalnym.

W 1946 roku przyjęto 10-letni program modernizacji i rozbudowy potencjału marynarki wojennej. W przyjętym programie priorytetem były okręty nawodne, a w szczególności duże, gdyż to one uważane były za widoczny znak potęgi morskiej państwa. Elementem spornym przyjętego programu było określenie proporcji pomiędzy okrętami nawodnymi i podwodnymi. Ostatecznie zadecydował o nich osobiście Stalin. Był on zwolennikiem budowy dużych okrętów nawodnych. Miały one stanowić przeciwwagą dla dużych okrętów nawodnych USA i Wielkiej Brytanii.

W mentalności wielu polityków potęgę morską utożsamiano z liczbą dużych okrętów nawodnych (pancerników, lotniskowców i krążowników). Na początku lat 50., czyli pod koniec rządów Stalina, w ZSRR toczyła się burzliwa dyskusja o priorytetowych kierunkach modernizacyjnych. Osia dyskusji były następujące dylematy: czy okręty nawodne, czy okręty podwodne powinny stanowić trzon sił marynarki wojennej oraz czy MW ZSRR powinna posiadać lotniskowce. Zwolennicy poszczególnych rozwiązań odwoływali się do doświadczeń II wojny światowej oraz panujących w tym okresie uwarunkowań polityczno-militarnych.

Tak te, kluczowe z punktu widzenia rozwoju sił morskich, spory charakteryzuje adm. Gorszkow „(...) W pierwszym powojennym dziesięcioleciu głównymi zadaniami określającymi budowę i rozwój sił morskich było po dawnemu współdziałanie z wojskami lądowymi w prowadzonych przez nie operacjach na kierunku nadmorskim oraz

działania na przybrzeżnych komunikacjach morskich przeciwnika. Do wykonania tych zadań flota powinna posiadać znaczną liczbę okrętów nawodnych różnych klas, okręty podwodne, silne lotnictwo morskie, piechotę morską i artylerię nadbrzeżną. (...) W składzie marynarki wojennej brakowało odpowiedniej liczby oceanicznych okrętów podwodnych, trałowców i okrętów zwalczania okrętów podwodnych. Flota nie miała okrętów desantowych. Samoloty lotnictwa morskiego posiadały mały zasięg działania, a lotnictwo ZOP nie istniało. Myśliwce mogły osłaniać okręty na morzu tylko w wąskiej, przylegającej do wybrzeża strefie, a uzbrojenie przeciwlotnicze nadal było słabe. Flota pomocnicza składała się w większości z jednostek bazowych, niezbyt nadających się do pływania na otwartym morzu. Toteż flota nadal miała charakter przybrzeżny, a więc w aspekcie operacyjno-strategicznym w czasie wojny z silnym przeciwnikiem morskim stanowiła tylko czynnik obronny” (Gorszkow 1979, ss. 440–441). Z tonu wypowiedzi autora wynika, że w tym okresie, mimo aspiracji, nie można było uznać radzieckiej marynarki wojennej za potęgę morską. Przytoczony cytat dowodzi, że w latach obejmujących pierwszy etap rozwoju była ona *brown water navy*, a nie *blue water navy*.

Narastające aspiracje mocarstwowe ZSRR powodowały, że rozważano prowadzenie działań na akwenach oddalonych od własnych baz morskich. Prowadzenie takich działań wymagało zapewnienia wsparcia i osłony z powietrza, a nie mogło go zapewnić lotnictwo brzegowe. Jedyną zatem alternatywą było zapewnienie osłony przez lotnictwo pokładowe. Wymagało to jednak lotniskowców. W roku 1950 zachodni wywiad opracował raport, z którego wynikało, że radziecka marynarka wojenna planuje pozyskać 150 samolotów Mig-15 wyposażonych w hak podkadłubowy, co świadczyło, że będą one przeznaczone na lotniskowce. W latach 50. służby wywiadowcze państw zachodnich nie dysponowały jednak wiarygodnymi informacjami, by móc stworzyć pewną diagnozę kierunków rozwoju i potencjału bojowego radzieckiej marynarki wojennej (Lovett, 2002, s. 238).

Tak kierunki rozwoju marynarki wojennej w tych latach scharakteryzował marszałek Sokołowski: „(...) Ponieważ radziecka flota nawodna ustępowała pod względem liczebnym i jakościowym flotom państw kapitalistycznych, starano się uzyskać przewagę nad siłami morskimi przypuszczalnych przeciwników przez realizację obszernego programu budowy okrętów nawodnych. Nie uwzględniono przy tym okoliczności, że dwie Floty radzieckiej marynarki wojennej bazowały na morzach zamkniętych, a wyjście Floty Północnej i Floty Oceanu Spokojnego na otwarte morze było połączone z wielkimi trudnościami. W takiej sytuacji należało położyć główny nacisk właśnie na rozwój floty podwodnej i lotnictwa morskiego. Tak więc w dziedzinie strategicznego wykorzystania marynarki wojennej radziecka teoria pozostawała pod wpływem przestarzałych już wówczas poglądów na charakter działań bojowych na morzu i na dominującą w nich rolę floty nawodnej” (Sokołowski, 1964, s. 170). Marszałek twierdził również, że „(...) kierunki w budownictwie marynarki wojennej, tak jak w pozostałych

rodzajach sił zbrojnych, wynikają nie tylko z charakteru uzbrojenia i innego sprzętu wojskowego, lecz także z zadań, jakie ją czekają w przyszłej wojnie” (Sokołowski, 1964, s. 308). Przedstawione oceny marszałka Sokołowskiego są zgodne z przyjętymi przez adm. Gorszkowa kierunkami rozbudowy potencjału sił morskich ZSRR.

Tak oto rozpoczęcie drugiego etapu rozbudowy marynarki wojennej charakteryzuje adm. Gorszkow: „(...) Mniej więcej w połowie lat 50., zgodnie z uchwałą KC KPZR, podjęto na wielką skalę prace mające na celu zbudowanie potężnej oceanicznej floty raketowo-jądrowej. Zapoczątkowany został tym samym drugi okres rozwoju radzieckiej marynarki wojennej” (Gorszkow 1979, s. 291). Ważnym impulsem dla rozwoju sił morskich był postęp techniczny i upowszechnienie nowych rodzajów uzbrojenia, a w szczególności uzbrojenia raketowego, dzięki któremu marynarka wojenna uzyskała zdolność do realizacji zadań strategicznych.

Wydaje się jednak, że zakończenie pierwszego etapu rozwoju radzieckiej marynarki wojennej zapoczątkowała śmierć Stalina, objęcie przez Chruszczowa stanowiska I sekretarza KPZR oraz wyznaczenie w roku 1956 na stanowisko dowódcy marynarki wojennej adm. Gorszkowa (był on dowódcą marynarki wojennej w latach 1956–1985). Rozpoczęcie nowego etapu było możliwe dzięki zmianie przywództwa politycznego w ZSRR.

Etap drugi rozwoju marynarki wojennej przypada na okres rządów Nikity Chruszczowa. W momencie gdy doszedł do władzy, nastąpiła poważna zmiana polityki morskiej ZSRR. Chruszczow nie podzielał poglądu Stalina, że ZSRR powinno dysponować marynarką wojenną określaną jako *blue water navy*. Był on przekonany, że trwająca rewolucja techniczna, a w szczególności rozwój lotnictwa odrzutowego i uzbrojenia raketowego, sprawi, że duże okręty nawodne utracą znaczenie, a przyszłość należy do uzbrojenia raketowego i atomowych okrętów podwodnych. Uznał, że dowodzący w latach 1951–1955 marynarką wojenną adm. Kuzniecowa, który był zwolennikiem równoważonej marynarki wojennej, rozwoju technicznego sił marynarki wojennej (sił okrętowych, lotnictwa morskiego oraz infrastruktury brzegowej), nie sprosta nowym wyzwaniom i oczekiwaniom, i dlatego zdymisjonował go, a jego miejsce zajął adm. Gorszkow, lojalny zwolennik i stronnik Chruszczowa.

W roku 1957 pod wieloma względami radziecka marynarka wojenna uznawana była za drugą co do wielkości na świecie, jednak posiadała ona tylko bardzo ograniczone zdolności do działań poza strefą przybrzeżną (CIA, 2017, s. 7). Pod koniec lat 50. złomowano około 300, przeważnie przestarzałych, okrętów oraz zmniejszono o połowę liczebność lotnictwa morskiego. Przyjęto założenie, że wsparcie okrętów miało zapewnić przede wszystkim lotnictwo sił powietrznych. Zrezygnowano również z rozwoju lotniskowców (Lovett, 2002, ss. 241–242). Rosyjscy teoretycy wojskowi „nowej szkoły” optowali za ograniczeniem roli marynarki wojennej jedynie do obrony wybrzeża. Uważali, że w przyszłej wojnie jej rola będzie marginalna, a zwalczanie okrętów

przeciwnika na akwenach oddalonych będzie możliwe przez brzegowe baterie rakietowe lub rakiety wystrzelone z okrętów podwodnych (CIA, 2017, ss. 7–8).

Przy rozpatrywaniu potencjału marynarki wojennej ZSRR należy również uwzględnić wzrost potencjału radzieckiej floty handlowej w latach obejmujących drugi i trzeci etap rozwoju marynarki wojennej.

Tabela 1. Statystyka radzieckiej floty handlowej w latach 1960–1990

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
liczba statków handlowych	1 445	1 432	4 206	7 123	7 991	7 753	6 741
wyporność floty handlowej [tys. ton]	3 155	5 434	12 062	17 397	22 262	24 549	25 784

Źródło: opracowanie własne na podstawie Jane's Fighting Ships z lat 1960–1990.

Jak widać z przedstawionych danych, szczególnie dynamiczny rozwój floty handlowej nastąpił w latach 1960–1975, czyli pod koniec drugiego i na początku trzeciego etapu marynarki wojennej (liczba statków wzrosła prawie pięciokrotnie, a wyporność floty wzrosła prawie sześciokrotnie).

W latach 60. nastąpiła znacząca rozbudowa marynarki wojennej, mimo to wiele okrętów złomowano. Było to konsekwencją wprowadzania na okrętach uzbrojenia rakietowego. Polityka mocarstwa globalnego ZSRR oraz doświadczenia międzynarodowe wymusiły rewizję poglądów na rolę i znaczenie marynarki wojennej w polityce ZSRR. W latach 60. rolę i znaczenie marynarki wojennej w polityce państwa potwierdziły konflikt kubański (1962) oraz wojna sześciodniowa (1967). Szczególną uwagę przykładano do rozbudowy atomowych okrętów podwodnych wyposażonych w rakiety balistyczne. Ze względu na dynamiczny rozwój uzbrojenia rakietowego Chruszczow podjął decyzję o złomowaniu wszystkich znajdujących się w budowie krążowników pr. 68 bis – nawet tych, których zaawansowanie w budowie wynosiło 90–95% (Kasatanow, 1996, ss. 55–56). Rozpoczęcie kolejnego trzeciego etapu (1966–1985) to objęcie władzy w ZSRR przez Leonida Breżniewa. Stanowisko dowódcy marynarki wojennej wówczas nadal piastował adm. Gorszkow.

W opinii adm. Kasatonowa „(...) w latach 1964–1976 priorytetowym celem była budowa atomowych okrętów podwodnych uzbrojonych w rakiety balistyczne z głowicami jądrowymi. Powodem, dla którego przyjęto taki priorytet, było zwiększenie radzieckich zdolności do odstraszenia jądrowego oraz rozwój zdolności do projekcji siły z morza na ląd, który umożliwiały rakiety balistyczne znajdujące się na wyposażeniu atomowych okrętów podwodnych. Równolegle podjęto działania, których celem była rozbudowa sił nawodnych (okrętów o wyporności do 5 000 t) oraz lotnictwa. W przypadku rozwoju okrętów nawodnych priorytetową klasą jest rozbudowa sił zwalczania

okrętów podwodnych (okręty ZOP wyposażone w raketowe uzbrojenie do zwalczania okrętów podwodnych), okrętów raketowych uzbrojonych w rakiety do zwalczania okrętów nawodnych, okrętów desantowych ze szczególnym uwzględnieniem poduszki-kowców oraz okrętów wojny minowej (Kasatonow, 1996, ss. 55–57). Zasadniczym utrudnieniem w praktycznej realizacji tego priorytetu, czyli zwiększenia potencjału okrętów nawodnych, było przyznanie bezwzględnego priorytetu finansowania atomowych okrętów podwodnych. W latach 1964–1976 nie zaniechano budowy okrętów podwodnych o napędzie klasycznym, wynikało to między innymi z faktu, iż obszar potencjalnych działań dwóch radzieckich Flot (Bałtyckiej i Czarnomorskiej) to morza zamknięte, na których użycie atomowych okrętów podwodnych jest nieuzasadnione.

Jeśli Chruszczow miał jakiegokolwiek wątpliwości co do znaczenia posiadania silnej oceanicznej marynarki wojennej (*blue water navy*), zniknęły one po kryzysie kubańskim². W jego wyniku zintensyfikowano wyposażanie okrętów nawodnych i podwodnych w uzbrojenie raketowe z głowicami jądrowymi. Opierając się na opinii adm. Kasatonowa, w latach 60. i 70. wszystkie okrętowe rakiety balistyczne i rakiety klasy woda-ziemia, przeznaczone do zwalczania celów brzegowych, posiadały tylko głowice jądrowe dużej i średniej mocy. Znajdowały się one na wyposażeniu okrętów podwodnych. Do zwalczania celów nawodnych okręty podwodne wyposażone były w rakiety przeciwookrętowe z dwoma rodzajami głowic bojowych z ładunkiem klasycznym i jądrowym małej mocy. Na okrętach nawodnych rodzaj głowic bojowych rakiet do zwalczania celów nawodnych (ładunek klasyczny lub jądrowy małej mocy) uzależniony był od klasy okrętów. Duże okręty nawodne posiadały na uzbrojeniu rakiety klasy woda-woda z głowicami jądrowymi, korwety raketowe mogły być uzbrojone w rakiety klasy woda-woda z głowicami jądrowymi, natomiast kutry raketowe uzbrojone były tylko w rakiety do zwalczania celów nawodnych z głowicami bojowymi z ładunkiem klasycznym. W przypadku uzbrojenia torpedowego na okrętach podwodnych torpedy tylko wyjątkowo wyposażano w głowice jądrowe. Okręty nawodne mogły posiadać torpedy z głowicami jądrowymi (Kasatonow, 1996, ss. 288–289).

Rozwój uzbrojenia raketowego, a w szczególności rakiet balistycznych z głowicami jądrowymi, będących na wyposażeniu atomowych okrętów podwodnych, sprawił, że stały się one siłami strategicznymi. Marynarka wojenna była zdolna nie tylko do zwalczania okrętów i transportu morskiego nieprzyjaciela, ale również do projekcji siły z morza na ląd w wymiarze strategicznym. Mogła realizować nowe jakościowo zadanie, którym było niszczenie kluczowych elementów potencjału militarno-gospodarczego

---

² Radziecka marynarka wojenna mogła w tym okresie wystawić tylko niewielkie siły, które nie miały szans w konfrontacji z amerykańskimi okrętami wydzielonymi do blokady morskiej Kuby. Rosyjscy dowódcy byli świadomi, że ich flota nie jest gotowa do konfrontacji z siłami USA na otwartym oceanie. Zob. CIA (2017). *Soviet Navy. Intelligence and analysis during the cold war*, <https://www.cia.gov/resources/publications/soviet-navy-intelligence-and-analysis-during-the-cold-war/>

przeciwnika, które były oddalone od brzegu nawet setki kilometrów. W opublikowanej w pierwszej połowie lat 60. książce *Strategia wojenna*, marszałek Sokołowski tak zdefiniował zadania radzieckiej marynarki wojennej: „(...) Do głównych zadań marynarki wojennej w przyszłej wojnie należeć będzie uniemożliwienie nieprzyjacielowi dokonywania oceanicznych i morskich przewozów, dezorganizacja jego komunikacji. Trzeba pamiętać, że prawie trzy czwarte zasobów materialnych i ludzkich potencjalnego przeciwnika znajduje się za oceanem. (...) Działania przeciwko komunikacjom nieprzyjaciela należy rozwinąć na dużą skalę od samego początku wojny. Zadanie to można zrealizować uderzeniami strategicznych wojsk raketowych, lotnictwa dalekiego zasięgu i raketowych okrętów podwodnych (...). Jednym z ważniejszych zadań marynarki wojennej jest również walka z okrętami podwodnymi nieprzyjaciela, szczególnie zaś z okrętami podwodnymi uzbrojonymi w rakiety” (Sokołowski, 1964, ss. 392–394).

W tej samej publikacji marszałek Sokołowski stwierdził, że stratedzy radzieccy przyjęli założenie, że w momencie wybuchu konfliktu głównym zadaniem lotnictwa morskiego będzie zniszczenie lotniskowcowych grup uderzeniowych nieprzyjaciela, przy założeniu, że samoloty dalekiego zasięgu, posiadające na uzbrojeniu rakiety klasy powietrze-woda z ładunkami jądrowymi, będą mogły wykonywać uderzenia bez wchodzenia do ścisłej strefy ognia obrony powietrznej zespołów nieprzyjaciela. Siły dozoru radiolokacyjnego, okręty nawodne osłony oraz samoloty pokładowe nie będą w stanie zapewnić skutecznej obrony lotniskowcom uderzeniowym podczas uderzeń raketowych wykonanych przez okręty podwodne i lotnictwo morskie” (Sokołowski, 1964, ss. 390–392). Analiza potencjału radzieckiej marynarki wojennej w latach 60. i na początku lat 70. wskazuje, że nie dysponowała ona potencjałem bojowym, by móc jednocześnie efektywnie zrealizować wszystkie zadania, jakie przedstawił w swej książce marszałek Sokołowski.

Równoległe z rozbudową potencjału okrętowego rozbudowywano potencjał lotnictwa morskiego, piechoty morskiej i szeroko rozumianego zabezpieczenia logistycznego. Lata 1964–1974 to dynamiczny rozwój ilościowy i jakościowy rosyjskiego lotnictwa morskiego. Lotnictwo morskie wzbogaciło się nie tylko o nowe samoloty rozpoznawcze i ZOP dalekiego zasięgu, śmigłowce ZOP oraz samoloty amfibie, ale również o nowe typy uzbrojenia (m.in.: rakieto-torpedy, torpedy, bomby czy radiohydroplawy). W połowie lat 70. na wyposażenie lotnictwa morskiego weszły nowe typy śmigłowców pokładowych oraz samoloty myśliwskie pionowego startu.

Na początku lat 60. rosyjska marynarka wojenna wzbogaciła się o jednostki piechoty morskiej. Wydzielone z wojsk lądowych pułki zmechanizowane (61, 336 i 390) przeformowano w pułki piechoty morskiej. Weszły one w skład Floty Bałtyckiej, Floty Oceanu Spokojnego oraz Floty Północnej. W przypadku Floty Czarnomorskiej pułk piechoty morskiej został sformowany od podstaw. W roku 1969 pułk piechoty morskiej Floty Oceanu Spokojnego przeformowany został w dywizję, a pułki wchodzące w skład Floty Bałtyckiej, Czarnej i Północnej przeformowano w brygady piechoty morskiej.

Jednocześnie następowała wymiana sprzętu i uzbrojenia jednostek piechoty morskiej z typowo lądowego na specjalistyczne spełniające wymogi piechoty morskiej, zwiększono również liczbę jednostek desantowych wchodzących w skład jednostek piechoty morskiej oraz uzbrojenia artyleryjskiego tych jednostek (Kasatanow, 1996, ss. 101–112). W latach 60. i 70. nastąpiła rozbudowa stacjonarnych i mobilnych brzegowych jednostek raketowych, wyposażonych w rakiety taktyczne i operacyjno-taktyczne do zwalczania celów nawodnych. Były one rozlokowane w pobliżu baz radzieckiej marynarki wojennej, tym samym zapoczątkowano tworzenie radzieckich zdolności antydostępowych. Ich głównym zadaniem było: zapewnienie obrony przeciwdesantowej wybrzeża, zniszczenie zespołów okrętów przeciwnika samodzielnie i we współdziałaniu z innymi siłami marynarki wojennej oraz obrona sił własnych w strefie przybrzeżnej.

Na początku lat 70. ubiegłego wieku w marynarce wojennej ZSRR rozpoczęto wprowadzanie zautomatyzowanych systemów dowodzenia i łączności. Celem tych działań była chęć zapewnienia efektywnego dowodzenia strategicznymi morskimi siłami jądrowymi. Wprowadzono okrętowe punkty dowodzenia, które znajdowały się na krążownikach pr. 68 (w kodzie NATO znane pod oznaczeniem *Chapayev*) oraz lotnicze punkty na bazie samolotów Il-22 i Tu-142 MR. Oprócz tego podjęto próby rozwoju lądowych mobilnych punktów dowodzenia siłami MW na samochodach i na wagonach kolejowych (Kasatanow, 1996, s. 47)

Admirał Gorszkow po objęciu stanowiska dowódcy marynarki wojennej systematycznie przekształcał radziecką marynarkę wojenną z przybrzeżnej (*brown water navy*) w oceaniczną (*blue water navy*) i rozpoczął przystosowywanie jej do realizacji funkcji dyplomatycznej. Warto w tym miejscu stwierdzić, że pierwsza wizyta w portach Europy Zachodniej po II wojnie światowej odbyła się w 1953 roku (koronacja Elżbiety II). W latach 50. okręty radzieckie złożyły około 20 wizyt w europejskich portach zagranicznych. Wizyty te były zazwyczaj przeprowadzane przez krążowniki t. *Swierdłow*, którym towarzyszyły 3–4 niszczyciele. W latach 1965–1970 intensywność wizyt w portach zagranicznych wzrosły pięciokrotnie i nie ograniczała się tylko do portów europejskich, a obejmowała również porty Oceanu Indyjskiego, Morza Karaibskiego i Afryki Zachodniej (CIA, 2017, ss. 16–22).

Zabezpieczenie logistyczne działań floty

Uwarunkowania militarno-geograficzne ZSRR oraz aspiracje mocarstwowe wymusiły rozwój zdolności w zakresie zabezpieczenia logistyczne działań marynarki wojennej. Marynarka wojenna ZSRR musiała pozyskać zdolności do zabezpieczenia działań sił okrętowych na odległych akwenach oraz podjąć szkolenie specjalistyczne załóg okrętów, obejmujące m.in. przeprowadzanie remontów doraźnych. Tak te uwarunkowania scharakteryzował adm. Gorszkow: „(...) Tak się złożyło w wyniku procesu historycznego, że nasza flota nie posiadała zamorskich baz i aby wyjść na oceany, musi

pokonywać olbrzymie przestrzenie, forsować cieśniny, wąskie przejścia, kontrolowane przez floty państw kapitalistycznych lub znajdujących się pod stałą obserwacją ich sojuszników z agresywnych bloków militarnych” (Gorszkow, 1979, s. 298). Jednym z priorytetowych zadań, jakie adm. Gorszkow postawił przed okrętami zabezpieczenia logistycznego, było uzyskanie zdolności zabezpieczenia działań sił okrętowych w każdym rejonie Oceanu Atlantyckiego, Spokojnego i Indyjskiego. Konsekwencją tak postawionych zadań było sformowanie brygad, dywizjonów i eskadr okrętów zabezpieczenia logistycznego.

W latach 60. przed radzieckimi okrętami podwodnymi postawiono m.in. następujące zadania: pełnienie służby dozorowej na podejściu do baz morskich przeciwnika oraz na szlakach żeglugowych, wykrycie, śledzenie i zwalczanie okrętów nawodnych i podwodnych. We wrześniu 1964 roku po raz pierwszy zespół rosyjskich okrętów wyszedł w rejs bojowy na Morze Śródziemne. W kolejnych latach systematycznie wzrastała intensywność prowadzenia służby bojowej w rejonach oddalonych przez radziecką marynarkę wojenną (Kasatonow, 1996, s. 191)³. Rozpoczęcie regularnych działań sił okrętowych w rejonach oddalonych pokazało słabość radzieckiego systemu zabezpieczenia działań sił okrętowych. Na początku lat 60. Rosjanie dysponowali tylko siedmioma okrętami zabezpieczenia, które zdolne były zapewnić wsparcie logistyczne okrętom w oddalonych akwenach; ich całkowita wyporność to 48 tys. ton. Pod koniec lat 70. dysponowała już 38 okrętami o całkowitej wyporności 332 tys. ton. Były to: okręty zabezpieczenia logistycznego o wyporności do 25 tys. ton, nowoczesne tankowce, transportowce uzbrojenia raketowego, pływające warsztaty, bazy pływające oraz okręty zabezpieczenia technicznego. Zdolności w zakresie przewozu zaopatrzenia wzrosły z 75 do 600 tys. ton (Kasatonow, 1996, ss. 298–300).

Tak zagadnienie zabezpieczenia logistycznego postrzegane było przez ówczesnego dowódcę marynarki wojennej „(...) Większość naszych baz marynarki wojennej położona jest w rejonach o surowym klimacie, gdzie przez długi okres panuje ciężka sytuacja lodowa, utrudniająca manewrowanie okrętów i realizację wielu przedsięwzięć w zakresie zabezpieczenia wysokiej gotowości bojowej floty. Wszystko to oczywiście wywiera wpływ na budowę okrętów bojowych i pomocniczych naszej floty, na sposoby jej wykorzystania w czasie pokoju i wojny. W związku z tym szczególną wagę przywiązujemy nie tylko do sprawy ich dzielności morskiej, lecz także do zasięgu pływania, autonomiczności, odporności na uderzenia przeciwnika stosującego różnego rodzaju środki walki, czyli na dużą wytrzymałość bojową i wysoką niezawodność systemów oraz mechanizmów, a także duży zapas mocy silników” (Gorszkow, 1979, s. 298).

---

³ Przykładem intensywności prowadzenia służby bojowej może być śmigłowcowiec Moskwa (okręt pr. 1123) od 19 września 1968 do 25 sierpnia 1982 roku w służbie bojowej na morzu spędził 1091 dni. Najdłuższy rejs trwał 222 dni (od 21 listopada 1977 do 30 czerwca 1978 roku). Zob. Kasatonow, 1996, ss. 189–191).

Ważnym aspektem zabezpieczenia logistycznego działań sił okrętowych w rejonach oddalonych było uzyskanie zgody innych państw na stworzenie punktów materialno-technicznego zabezpieczenia sił okrętowych (PIMTO). Znajdowały się one w następujących lokalizacjach: port Cienfuegos na Kubie, port Konakry w Gwinei, port Luanda w Angoli, wyspa Dahlak w Etiopii (obecnie Erytrei), port Berbera w Somalii, port Aleksandria i Port Said w Egipcie, port Tartus i Latakia w Syrii. Infrastruktura poszczególnych PIMTO była różna jednak zazwyczaj obejmowała: nabrzeże do cumowania, magazyny zapasów środków materialnych, doki i warsztaty pływające. Ponadto w różnych okresach Rosjanie dysponowali dodatkowymi PIMTO zlokalizowanymi w: Jemenie (Aden i Sokotra), Wietnamie (baza Kamran), Jugosławii (Split, Tivat), Egipcie (Marsa Matruh), Libii (Trypolis, Tobruk) i Tunezji (Bizerta, Safakis) (Kasatonow, 1996, ss. 296–300).

Analiza potencjału bojowego marynarki wojennej ZSRR

Były dowódca marynarki wojennej adm. Gorszkow twierdził, że „(...) osamotniona Rosja stanęła do walki przeciw silnemu mocarstwu wyspiarskiemu, którego podstawę siły strategicznej stanowiła flota wojenna (...). Te okoliczności powinny być wzięte pod uwagę w przygotowaniach do zbliżającej się wojny” (Gorszkow, 1979, s. 147). Analiza ilościowo-jakościowa potencjału radzieckiej marynarki wojennej w latach zimnej wojny wydaje się jednak inna. Oczywiście można uznać, że wypowiedź adm. Gorszkowa obarczona jest chęcią przekonania czytelników w ZSRR i państwach Układu Warszawskiego (UW), że ze względu na przewagę militarną państw NATO konieczne jest rozwijanie potencjału militarnego ZSRR i państw UW.

Przedstawione w tabelach dane pochodzą z roczników *Jane's Fighting Ships* z lat 1960–1990. Można przyjąć, że w przypadku ZSRR mogą być one niedoszacowane. Powodem jest brak wiarygodnych danych odnośnie do radzieckiej marynarki wojennej, dostępne dla wydawców tych publikacji. Przedstawione w tabeli 2 dane liczbowe obejmują uzbrojenie torpedowe i raketowe wszystkich klas okrętów nawodnych i podwodnych, w tym rakiety balistyczne. Przedstawione analizy uwzględniają jedynie wymiar ilościowy okrętowego potencjału uderzeniowego. Oczywiście równie ważny jest wymiar jakościowy uzbrojenia. W odniesieniu do aspektu jakościowego, należy stwierdzić, iż w analizowanym okresie uzbrojenie raketowe państw należących do NATO przewyższało uzbrojenie raketowe będące na wyposażeniu okrętów państw UW.

Tabela 2. Porównanie okrętowego potencjału uderzeniowego państw UW i NATO w latach 1960–1990

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
salwa raketowa ZSRR	18	631	696	2 088	2 253	2 449	2 868
salwa raketowa pozostałych państw UW	-	-	112	132	132	168	150
salwa torpedowa ZSRR	4 803	5 029	4 017	5 055	5 628	5 252	5 301
salwa torpedowa pozostałych państw UW	257	397	338	323	362	376	249
salwa raketowa USA	89	673	656	680	752	2 426	5 471
salwa raketowa pozostałych państw NATO	-	-	64	491	1 548	1 598	1 817
salwa torpedowa USA	3 164	2 149	1 896	664	582	538	598
salwa torpedowa pozostałych państw NATO	2 442	1 854	1 541	1 989	1 715	1 455	1 510
sumaryczna wielkość salwy raketowej państw UW	18	631	808	2 220	2 385	2 617	3 018
sumaryczna salwa raketowa państw NATO	89	673	720	1 171	2 300	4 024	7 288
sumaryczna salwa torpedowa państw UW	5 060	5 426	4 355	5 378	5 980	5 628	5 550
sumaryczna salwa torpedowa państw NATO	5 606	4 003	3 437	2 653	2 297	1 993	2 108

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Jane's Fighting Ships* z lat 1960–1990

W przypadku państw UW to radziecka marynarka wojenna miała dominujący wkład w sumaryczny okrętowy potencjał uderzeniowy. Udział pozostałych państw był marginalny (w przypadku salwy raketowej, z wyjątkiem roku 1970, był rzędu kilku procent, w przypadku salwy torpedowej – jeszcze mniejszy). W przypadku państw NATO te proporcje były inne.

W wyniku porównania okrętowego potencjału uderzeniowego ZSRR i USA w latach 1960–1990 nasuwają się następujące wnioski:

1. W państwach UW w latach 1960–1990 nie można zaobserwować radykalnego odwrócenia się od uzbrojenia torpedowego. W tych latach wielkość okrętowej salwy torpedowej utrzymywała się na zbliżonym poziomie, przy czym w poszczególnych latach zaobserwować można wahania na poziomie 10%. W państwach NATO natomiast miał miejsce dwuipółkrotny spadek

- wielkości okrętowej salwy torpedowej. W połowie lat 70. wielkość okrętowej salwy torpedowej w państwach UW była prawie trzykrotnie większa niż w państwach NATO;
2. W latach 70. państwa UW przewyższały państwa NATO pod względem wielkości okrętowej salwy raketowej (w roku 1975 była ona prawie dwukrotnie większa), jednak w latach 80. nastąpił skokowy wzrost wielkości okrętowej salwy raketowej w państwach NATO (największy wzrost miał miejsce w US Navy). Pod koniec lat 80. to państwa NATO dysponowały ponad dwukrotnie większą okrętową salwą raketową.
  3. Uwzględniając wielkość okrętowej salwy torpedowej i raketowej oraz potencjał jakościowy, należy stwierdzić, że od lat 80. państwa NATO posiadały znacznie większy niejądrowy okrętowy potencjał uderzeniowy. W tabeli 3 przedstawiono zbiorcze przedstawienie potencjału ilościowego sił okrętowych marynarki wojennej ZSRR.

Tabela 3. Potencjał ilościowy radzieckiej marynarki wojennej

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
atomowe okręty podwodne	-	30	65	130	160	223	215
okręty podwodne o napędzie klasycznym	321	397	320	283	173	256	224
lotniskowce	-	-	2	4	5	6	6
krążowniki	28	27	16	16	42	29	27
krążowniki raketowe	-	2	6	16	4	13	14
niszczyciele	154	117	100	84	88	74	43
niszczyciele raketowe	-	13	-	20	4	15	34
fregaty	77	106	106	111	113	193	212
fregaty raketowe	-	-	-	-	24	-	1
korwety	15	-	-	184	99	-	-
korwety raketowe	-	-	-	9	21	42	68
kutry torpedowe	339	350	345	185	179	40	37
kutry raketowe	-	110	125	145	129	122	97
okręty patrolowe	210	300	270	40	57	225	254
niszczyciele min	-	-	-	-	15	52	-
trałowce	259	174	210	311	274	197	260
stawiace min	5	-	-	2	3	3	3
okręty desantowe	14	16	215	165	168	130	131
okręty zabezpieczające/pomocnicze	226	198	215	478	509	954	822

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Jane's Fighting Ships* z lat 1960–1990

Należy uwzględnić, że jednostkowy potencjał bojowy nowo wprowadzanych okrętów zazwyczaj był większy niż okrętów wycofywanych z eksploatacji. Zatem należy uznać, że zmiany potencjału bojowego radzieckiej marynarki wojennej nie były wprost

proporcjonalne do zmian ilościowych. Analiza danych zawartych w tabeli 3 pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

- w latach 70. i 80. w marynarce wojennej ZSRR nastąpił dynamiczny rozwój atomowych okrętów podwodnych, w latach 1970–1985 ich liczba zwiększyła się trzykrotnie. W analizowanych latach (1960–1990) łączna liczba okrętów podwodnych (atomowych i z napędem klasycznym) oscylowała wokół 400. Zaobserwować można tendencję, że wzrost liczby atomowych okrętów podwodnych związany był ze zmniejszeniem liczby okrętów podwodnych z napędem klasycznym. W latach 80. liczba atomowych okrętów podwodnych i okrętów podwodnych z napędem klasycznym była porównywalna;
- w latach 60. i 70. liczba dużych okrętów nawodnych utrzymywała się na zbliżonym poziomie, natomiast w latach 80. ich liczba zwiększyła się o około 20%;
- okręty klasyfikowane jako lekkie nawodne siły uderzeniowe największy potencjał ilościowy osiągnęły w połowie lat 70. W analizowanym okresie zaobserwować można tendencję zmniejszania się liczby kutrów torpedowych i korwet. Liczba kutrów raketowych pozostawała na zbliżonym poziomie, natomiast zaobserwować można wzrost liczby korwet raketowych. Od roku 1975 potencjał ilościowy tych sił zmniejszył się dwupółkrotnie, co może świadczyć, że działania w strefie litoralnej straciły na znaczeniu;
- od drugiej połowy lat 60. zaobserwować można systematyczny rozwój radzieckich sił desantowych. W roku 1965 radziecka marynarka wojenna dysponowała 16 okrętami desantowymi, w roku 1970 ich liczba wzrosła do 215. W kolejnej dekadzie utrzymywała się na poziomie 170, by w latach 80. osiągnąć poziom 130 okrętów. Dynamiczny rozwój okrętów desantowych wynikał z faktu, że zdolność do przeprowadzania desantów morskich stała się ważnym elementem w radzieckiej sztuce operacyjnej;
- w latach 1960–1990 liczba okrętów zabezpieczających i pomocniczych zwiększyła się trzyipółkrotnie; skokowy wzrost liczby okrętów odnotowano w latach 80.

Podsumowanie

Po rewolucji październikowej większość doświadczonej kadry oficerskiej i podoficerskiej carskiej marynarki wojennej zostało wymordowana lub wyemigrowała. Odbudowa potencjału ludzkiego zajęła kilkanaście lat. W okresie międzywojennym, w latach II wojny światowej oraz w pierwszej dekadzie po zakończeniu wojny, radziecką marynarkę wojenną należy uznać za *brown*, a nie *blue water navy*. Po zakończeniu II wojny światowej, dzięki zdobyczom terytorialnym, radziecka marynarka uzyskała większą swobodę operacyjną na Bałtyku, Morzu Czarnym i Oceanie Spokojnym.

Chcąc stać się mocarstwem morskim, ZSRR potrzebowała m.in. adekwatnego potencjału ludzkiego, a także odpowiednich sił okrętowych oraz lotnictwa morskiego.

Mimo poszerzenia dostępu do morza oraz rozszerzenia obszaru działań operacyjnych wymusiło to rozwinięcie okrętowego i globalnego brzegowego zabezpieczenia logistycznego (zagranicznych baz morskich).

Za twórcę radzieckiej potęgi morskiej uznawany jest adm. Gorszkow, jednak budowa radzieckiej potęgi morskiej nie przyjęła charakteru zrównoważonego. Trzon jej sił okrętowych stanowiły atomowe okręty podwodne z raketami balistycznymi. Przeprowadzone analizy potwierdzają, że apogeum swej potęgi radziecka marynarka wojenna osiągnęła na przełomie lat 70. i 80. W latach 80. państwa NATO nie tylko zrównały się z ZSRR, ale ich potencjał bojowy (wielkość okrętowej salwy raketowej i torpedowej) był większy niż państw Układu Warszawskiego. Ostatecznie, mimo podjętych wysiłków, ZSRR i państwa Układu Warszawskiego przegrały rywalizację o dominację na akwenach morskich w latach zimnej wojny. Przeprowadzone analizy potwierdzają, że w okresie zimnej wojny w ZSRR o kierunkach rozwoju sił zbrojnych, w tym marynarki wojennej, decydowały przede wszystkim poglądy przywódców politycznych, a nie dowódców wojskowych.

ŹRÓDŁA

1. CIA (2017). *Soviet Navy. Intelligence and analysis during the cold war*, <https://www.cia.gov/resources/publications/soviet-navy-intelligence-and-analysis-during-the-cold-war/>
2. Gorszkow, S. (1979). *Potęga morska współczesnego państwa*, Warszawa: MON.
3. Jane's Fighting Ships 1960/1961
4. Jane's Fighting Ships 1965/1966
5. Jane's Fighting Ships 1970/1971
6. Jane's Fighting Ships 1975/1976
7. Jane's Fighting Ships 1980/1981
8. Jane's Fighting Ships 1985/1986
9. Jane's Fighting Ships 1990/1991
10. Kasatanow, I. (1996). *Flot wysziet w okiean, Andrirwskif Flag*, Moskwa.
11. Lovett, C. *The Soviet cold war navy*, https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9780230108219_14
12. Ministry of Defense of the Russian Federation, Baltic Fleet, <http://eng.mil.ru/en/structure/forces/navy/associations/structure/forces/type/navy/baltic/history.htm>
13. Sokołowski, WD. (red.) (1964). *Strategia wojenna*, Warszawa: MON.